

**SECUNDUM SACRARIUM DIVI JOANNIS
STARA KAPELA SV. IVANA TROGIRSKOG
U KATEDRALI SV. LOVRINCA**

Radoslav Bužančić

UDK 726.033.5(497.5 Trogir)"13"
Izvorni znanstveni rad
Radoslav Bužančić
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u Splitu

Kapela sv. Ivana Trogirskog, od koje je ostao sarkofag, nekoliko reljefa i ulomaka bila je potisnuta u sjenu gradnjom nove kapele, remek-djelom rane renesanse. Analizom ostataka, snimanjem te prepoznavanjem raseljenih ulomaka tog opusa razjašnjava se njena arhitektura i ikonografija. Gotička kapela sv. Ivana Trogirskog, svetohranište i knežev tron pripadaju jedinstvenom zahvatu uređenja srednjovjekovnog svetišta trogirske katedrale koje se poslije nekoliko puta temeljito preuredilo.

Trogirski biskup Ivan, štovan kao svetac i zaštitnik, uz kojega su Trogirani vezivali sigurnost i prosperitet svoga grada od polovine 12. stoljeća, zasjenio je snagom kulta sv. Lovrinca koga se u gradu štovalo od kasnoantičkog doba. Prvi se trogirski biskup spominje u 8. stoljeću, za vladavine cara Teodozija III, a dva stoljeća poslije u vrijeme Konstantina Porfirogeneta, grad je po svemu sudeći imao katedralu posvećenu sv. Lovrincu prvomučeniku, a pisac i car navodi da u gradu "leži i sv. mučenik Lovrinac arcidakon".¹

Staru trogirsku katedralu, u kojoj je nakon smrti (iza 1111. godine) sahranjen trogirski biskup Ivan, uništili su prema predaji Saraceni u prvoj polovini 12. stoljeća.² Podatke o tim događajima donosi nepoznati pisac prvog dijela biografije sv. Ivana Trogirskog u djelu sastavljenom pred kraj 12. stoljeća, a preuzima ih trogirski biskup Treguan, zaslužan za sastavljanje drugog dijela svečeva životopisa.³ Napad i potpuno pustošenje grada Ivan Lucić datira oko 1123. godine, držeći istinitom vijesti iz životopisa sv. Ivana.

¹ KONSTANTIN PORFIROGENET, *O upravljanju carstvom*, preveo N. pl. Tomašić, Zagreb 1994, 76.

² I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, Split 1979, 103.

³ P. LUCIĆ, *Vartal, Život svetoga Ivana biskupa Trogirskog*, Split 1990, 97; M. IVANIŠEVIĆ, *Legende i kronike, Život svetoga Ivana, biskupa Trogirskog*, Split 1977, 69; K. LUČIN, *Život sv. Ivana Trogirskog* (po izdanju Daniela Farlatija), Trogir-Split, 1998.

Tijelo sv. Ivana Trogirskog, kojemu je grob izgubljen u ruševinama crkve nakon što je grad uništen, pronađeno je za biskupovanja Dese Makarela (1151-1180), obnovitelja ranoromaničke katedrale.⁴

Pokopan je, kaže anonimni pisac prvog dijela Ivanova životopisa, u stolnoj bazilici, na južnoj strani nasuprot oltaru svetih mučenika Kuzme i Damjana.⁵ Dosad se držalo da je taj grob bio ispred sadašnje južne apside katedrale, iako je sastavljač životopisa spomenuo ranoromaničku građevinu 12. st., koja položajem i veličinom nije jednaka današnjoj.⁶

Nakon što su pronađeni posmrtni ostaci trogirskog biskupa Ivana bili su stavljeni u lijes od čempresovine što ga s tim svetim tijelom položiše u mramorni sarkofag u istoj crkvi.⁷ Na tom su oltaru bili štovani do novog pustošenja grada 1171. godine, kada su u ratu s Emanuelom Komnenom Mlečani porušili osvojeni grad. Gradskog su sveca i zaštitnika skinuli s oltara i oskvrnuli, a njegovu su ruku oteli i odnijeli je sa sobom u Veneciju.⁸ Andreis piše da su Trogirani slali legate duždu moleći ga da vrati svetu relikviju, ali su Mlečani to odbili i častili je u crkvi sv. Ivana Milostinjara na Rialtu.⁹ Relikviju su, prema legendi, u Trogir vratili anđeli prenijevši je preko Jadrana.

Ruka je vjerojatno vraćena u Trogir oko godine 1174, nakon što su Trogirani ponovno poslali legate duždu Sebastijanu Zianiu (1172-1178) koji im je dobrohotno izdao počasnu diplomu i naredio da im se vrate opljačkane stvari.¹⁰ Poslije toga, 14. studenog relikvije biskupa Ivana ponovno su sahranjene i prenesene.¹¹ Gdje su tada pohranjene nije bilo poznato Ivanu Luciću koji je, komentirajući Treguanov dodatak životopisu, napisao kako se taj datum

⁴ C. FISKOVIĆ, *Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća*, Split 1940, 38. Prema Manolinoj vizitaciji tijelo je pronađeno 1150. godine.

⁵ K. LUČIN, o. c., 71. *Spelitur tandem, sicut vivus mandaverat, cum hymnis et laudibus in corpore terrae, in majori basilica, meridionali parte, contra altare Sanctorum martyrum Cosmae et Damiani.*

⁶ Natpis na pločniku katedrale pred južnom apsidom CORPVUS D. IOANNIS HIC INVENTVM, vjerojatno je iz Lucićeve vremena, a označuje mjesto gdje je prema životopisu pronađeno tijelo svetog Ivana.

⁷ K. LUČIN, o. c. (3), 93.

⁸ Otimanje i prjenos moći sv. Ivana u drugoj polovini 12. st. posljedica je političkih borbi i ratovanja Venecije i bizantske Hrvatske pod vlašću Emanuela-Komnena. U ratu su Mlečani zauzeli Trogir koji je bio slabo utvrđen, a da bi Trogirane prisilili na vjernost na koju su prisegnuli, kao zalog oteli su relikvije gradskog zaštitnika. Trogir je doista nakratko ostao pod Venecijom, o čemu svjedoče i poslanstva duždu. Cf. M. KURELAC, *Trogir od osnutka do 1490. godine*, komentar u knjizi P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira II*, Split 1978, 27

⁹ P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira I*, Split 1977, 29. O crkvi sv. Ivana Milostinjara kao svojevrstnoj trijumfalnoj memoriji u koju su Mlečani čuvali uspomene na svoje vojne pohode u Dalmaciju cf. R. BUŽANČIĆ, *Srednjovjekovna pregradnja crkve sv. Stjepana u Pučišćima*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (=PPUD) 38, Split 1999-2000, 114.

¹⁰ D. FARLATI, *Illyrici Sacri IV, Venetiis*, 1769, 331; K. LUČIN, o.c. (3), 99.

¹¹ K. LUČIN, *Ibidem*, 103. *Repositus est autem, sive translatus Beatus Ioannes...*

odnosi na prvi pronalazak i polaganje svečevih relikvija u mramorni sarkofag.¹² Iz Treguanova teksta, u kojem stoji da je tijelo tada doista preneseno i sahranjeno, razabire se kako tijelo sv. Ivana nije vraćeno pred oltar Kuzme i Damjana gdje se prije nalazilo, nego je preneseno u oratorij koji je za tu priliku bio sagrađen ili preuređen. Radi se o staroj kapeli sv. Uršule koja je poslije preimenovana u kapelu sv. Ivana.¹³

Kapelu prvi spominje Treguan opisujući čuda što ih je sv. Ivan učinio bolesnom dječaku koji je prenoćio pred njenim zatvorenim vratima: *Quadam nocte puerum accipiens, et ipsum ad oratorium, quo sanctum jacebat corpus, deferens, ante januas projecit, nam et ostia sera solidata prohibebant ingressum,...*¹⁴ Ta najstarija kapela ili *oratorium* sv. Ivana, bila je možda prepravljena kasnoantička ili ranoromanička jednostavna građevina, podignuta uz raniju katedralu i posvećena sv. Uršuli, svetici iz V. st. podrijetlom iz Bretanje.¹⁵ Obnovljena je i preimenovana u kapelu sv. Ivana, a svečevo je tijelo u njoj ležalo od 1175. do 1348. godine, kada je preneseno u raku gotičke kapele u sjevernoj apsidi katedrale. Položaj tog *oratorija* nije pouzdano određen iako Farlati, preuzimajući Lucića, pogrešno smatra da se nalazio na mjestu gotičke kapele sv. Ivana u prvom travaju sjevernog broda, blizu svetišta.¹⁶ *Oratorij* nipošto nije mogao biti unutar Treguanove katedrale, koja je sagrađena nakon što je prvi put *oratorij* spomenut u čudima sv. Ivana.¹⁷ Njegov je položaj morao biti vezan uz oltar sv. Uršule, jer je i on isprva bio posvećen svetici prije nego je u nj preneseno tijelo sv. Ivana Trogirskog.

Oltar sv. Uršule častio se u 15. st. na mjestu današnjeg ulaza u “novu kapelu”, kako se čita iz ugovora za njenu gradnju u kojem se graditelji kapele obvezuju probiti zid stolne crkve kod oltara sv. Uršule.¹⁸ Ranoromanički *oratorij* sv. Ivana stoga se morao nalaziti izvan perimetra romaničke katedrale, uz njen sjeverni zid, na mjestu gdje je ulaz u “novu kapelu”. Srušen je 1468. godine, a gradnja spomenute “nove kapele” započela je na njegovu mjestu 1477. godine.¹⁹

¹² U Treguanovu tekstu samo je nadnevak 14. studenog, a godina kada je ruka vraćena iz Venecije trebala bi biti 1174. ili 1175, u vrijeme biskupovanja Dese Maccarellieva.

¹³ C. FISKOVIĆ, o. c. (4), 38.

¹⁴ D. FARLATI, o. c. (10), 321

¹⁵ Sv. Uršula se štovala u rotondi uz rimsku baziliku sv. Petra iz Teodozijeve vremena, koja je u srednjem vijeku preuređena u mauzolej rimske patricijske obitelji Orsini. Kako je u životopisu sv. Ivana istaknuto da je biskup Ivan bio plemenita roda podrijetlom iz Rima, uspomena na štovanje sv. Uršule u njegovu mauzoleju mogla je biti povodom povezivanja s rimskim Orsinijima.

¹⁶ K. LUČIN, o. c. (3), 115.

¹⁷ Čuda je opisao Tregvan u dodatku svečevu životopisu sastavljenju 1203. godine, a za njih je svjedočilo šezdeset muževa, prema Luciću godine 1192. Treće čudo u kojem je spomenut *oratorij* sv. Ivana može se datirati u vrijeme između 1175 - 1192. godine pa je jasno da je bio stariji od današnje katedrale započete nakon 1200. godine.

¹⁸ M. MONTANI, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb 1967, 68.

¹⁹ C. FISKOVIĆ, o. c. (4), 41. *Demolitum fuit antiquum sacellum, prius S. Ursulae, postea primum Sacellum Divi Ioannis, et in eodem situ de anno 1468...*

Tragovi davno srušenog zdanja prepoznaju se među ulomcima ornamentalne kamene plastike 12. stoljeća, od kojih je značajna količina uzidana u friz atrijske katedrale, na zapadnom pročelju ispod kamene balustrade dovršene polovinom 16. stoljeća.²⁰ Atrij katedrale naknadno je dograđen pred njenim pročeljem i u nekoliko je navrata pregrađivan. Kameni friz je mogao biti uzidan kao spolija u vrijeme rušenja stare kapele 1468. godine jer su tada na atriju izvođeni radovi, a na njegovoj sjevernoj strani godinu prije dograđena je krstionica. Ornament je tipičan za 12. st., stiliziran poput palmeta, uz brojni florealni i animalni dekor, a sadrži svojevrsan bestijarij i brojna fantastična bića. Zanimljivo je kako su neke od motiva na vijencu preuzimali kasniji majstori, poput poznate alegorije bluda u kojoj zmajevi proždiru udove žene. Taj prizor, isklesan na romaničko-gotičkoj

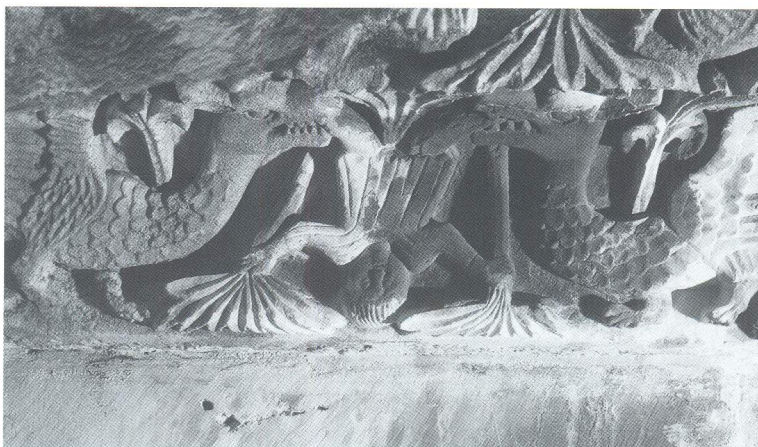

Ranoromanički friz ugrađen kao spolija pod balustradom 16. st. sa grbom trogirskog biskupa Kristofora Nigera Balistrića

kružnoj tranzeni atrijske katedrale, preuzet je s reljefa na ranoromaničkom frizu istog sadržaja. Za razliku od prikaza na tranzeni atrijske, alegorija s friza bila je dio veće cjeline, a simbolizirala je pakao kroz razjapljene ralje Levijatana što proždiru grešnike u ikonografskoj strukturi Posljednjeg suda. U prizoru friza, jednako kao i na tranzeni, simetrično rasporedene ralje zmajeva proždiru noge žene koja visi naglavce, ali se u predlošku žena drži rukama za dvije palmine grane simbolom ponudena spasa.

²⁰ Balustradu predvorja katedrale precizno datiraju grbovi gradskog biskupa Kristofora Nigera de Balistisa (1525-60) i kneza Vicka Basadonne (1554-56).

Alegorija grijeha sa ranoromaničkog friza ugrađena kao spolija na pročelje atrija katedrale

Alegorija grijeha iz atrija katedrale

Dodatni argument u prilog hipotezi da su skulpture friza atrija podrijetlom sa stare kapele sv. Ivana jest grb Treguanova predhodnika Dese Makarela, uklopljen među zoomorfne ornamente na istom segmentu friza. Desa je, po svemu sudeći, bio začetnik pregradnje *oratorija* sv. Uršule u prvu kapelu sv. Ivana, ali i obnovitelj stare ranoromaničke katedrale 1175. godine. Ornament friza mogao bi stoga pripadati njoj ili, vjerojatnije, opusu prve kapele, jer bi u tom slučaju bio ugrađen na pročelje nakon 1468. godine kada je *oratorij* radi gradnje “nove kapele” bio srušen.

Ulomak friza ranoromaničke građevine s grbom trogirskog biskupa Dese Makarela

Dana 22. lipnja 1331. godine u Trogiru je skopljen ugovor s dva mletačka klesara kojim se oni obvezuju sagraditi *Ecclesiam Divi Joannis*,²¹ kapelu sv. Ivana, u prvom travaju pred sjevernom apsidom trogirске katedrale da bi se u nju prenijelo tijelo zaštitnika grada iz stare svečeve kapele, koja se nalazila uz sjeverni brod crkve pod novom kapelom.

Sedamnaest godina poslije sarkofag je dovršen, a 26. lipnja 1348. godine u nj su prenesene moći gradskog zaštitnika. Nastavili su Trogirani i nakon što je tijelo preneseno ukrašavati kapelu, kako piše Ivan Lucić u djelu posvećenu povijesti Trogira.

Njegov je opis precizan i temeljit:

*Vjerojatno je, dakle, 1348. bila ukrašena kapela svetog Ivana s onim stupovima i mramornim vijencem koji se i danas vide, i mora da se ova nalazi na istom mjestu gdje se nalazila ona stara koja se spominje u čudesima svečeva života, kao što sam to napisao u bilješkama k njegovom Ž i v o t u.*²² Stara je imala

²¹ C. FISKOVIĆ, o. c. (4), 35. ...*de anno 1331 22. Junij conventio Venetiis firmata fuit cum fabris lapidaceis conferendi se Tragurium, construendi causa per annum integrum Ecclesiam Divi Joannis.* Dokument se spominje u baroknom rukopisu iz knjižnice Fanfogna: "A 22 genao si stipulò accordo con due murari in Venezia, per far il volti di pietra et sin l' anno 1348 già perfetta la capella ove tuttora esiste il corpo di S. Giovanni."

²² K. LUČIN, o. c. (3), 115. Lucićeva bilješka: *Iz ovog se razabire da je oratorij, odnosno kapela sv. Ivana, imala više ulaza, te treba smatrati da se nalazila na istom mjestu, gdje je sada, tj. u sjevernom uglu blizu svetišta, sa dva ulaza, od kojih jedan vodi u samo svetište. Ali budući da je spomenuta kapela sazdana od mramornih stupova i*

dvoja vrata kao i ova i prema stilu gradnje vidi se da su je gradili isti majstori koji su sagradili u splitskoj metropolitanskoj crkvi dvije kapele svetog Dujma i Anastazija. Ova se od njih razlikuje kovanom ogradom i svodom, a zato što je duža nego šira ima svod, kako se to veli "na bačve", dok one zato što su četvrtaste imaju svod u obliku križa. Međutim, one su slične ukrasom koji započinje u uglu s jugoistočne strane, a naslanja se na stup koji podržava luk zida južne lađe, s kipovima izrađenim u polureljefu, zatim s lišćem i piramidama u obliku zvonika iste izrade kao one u Splitu. Onaj koji je započeo onaj ukras mora da je kanio učiniti jedan drugi sličan onom drugom stupu na suprotnoj strani zato da bi zatvorio s ostalim ukrasima razmak luka što ga podržavaju ona dva stupa, a to nije učinjeno zato što se kasnije sagradila kapela nazvana novom...²³

Didak Manola spominje staru kapelu opisujući nekadašnje svetište katedrale u vizitaciji iz 1756. godine, za koje kaže: *Cum autem rude nimium, ac simplex esset hoc primum sacellum, simulque Traguriensibus indecorum, cum propter flagrantem eorum erga Sanctum Patronum devotionem, tum propter multitudinem populorum ad eius sepulcrum confluentium, curae ipsius fuit aliud longè decentius construere, atque in illud Sanctum corpus transferre, ac stabiliter collocare.*

Selectus igitur ab ipsis fuit locus prope sacrarium, à cornu Evangelis Altaris majoris, ubi modò cernitur Altare Sanctissimi Crucifixi, ibique constructum est secundum sacrarium cum columnis, et epistylis marmoreis, cum lapidea concameratione semicirculari, variisque aliis operibus, quorum aliqua vestigia, muro incrustata, depicta, et quibusdam in locis inaurata, etiam modò cernere liquet in quadrata columna prope sedem Episcopalem, ubi campanula Altaris Crucifixi existit. Fuit autem capella ipsa (prout ab oculato teste Joanne Lucio adnotatum fuit) aedificata adinstar earum, quae Spalati in metropolitana Ecclesia Sanctis Domnio, et Anastasio constructae sunt, prespicuumque est, vel has ab uno, eodemque Artifice elaboratas, vel alterius ab altera exemplar fuisse desumptam.

Huic capellae appositae fuere ferreae, sed inaurate crates, tam à parte anteriori, quae pro porta inserviebant, haeque repagulis, et seris claudebantur, quam à parte laterali meridionali, ubi in columnis structilibus fixae erant.

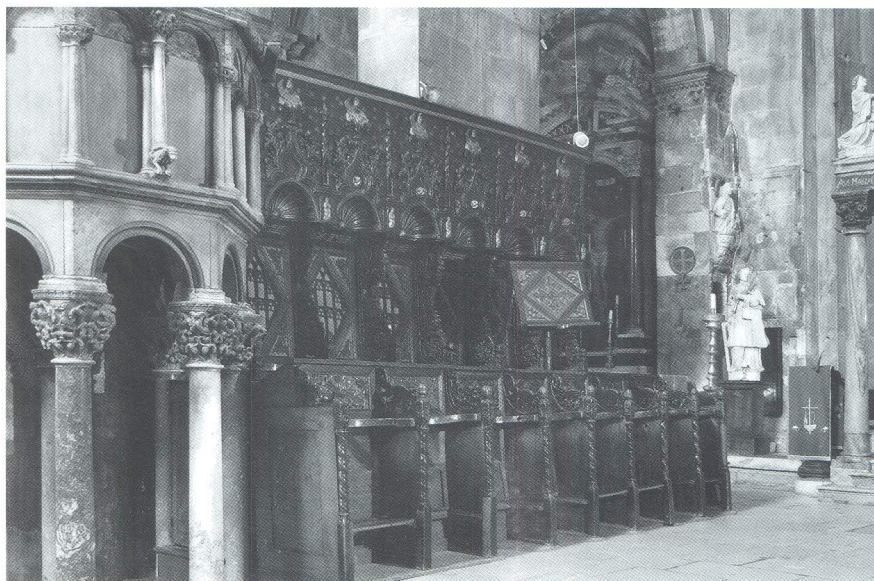
Coartata autem erat ipsa capella (nam situs maiorem locus non permiserat) Altaris tantum cum subpedaneo, et duobus gradibus capax, itaut angustas remanebat transitus inter columnam campanulae choralis, et ipsam Capellam in sacrarium penetrandi prout proveci viri, etiam modò viventes benè recordantur, etiam provecioribus jam defunctis nobis fuit relatum.

In hac Capellam constructum fuit Altare cum lapidea arca fabrecata, et inaurata, ejusdem sancti lapidea effige desuper posita, prout ex Instrumento ultimae translationis apparet. De tempore autem, quo haec secunda capella constructa est, non constat; hoc solum certum est, ad ipsam secundò translatum

arhitrava, te željeznih pregrada kao i kasetiranog polukružnog svoda od kamena, napravljena je u stilu onog vremena, ne nezgrapno, ali ne baš savršeno poput onih sv. Dujma i Staša u splitskoj metropolitanskoj crkvi. Obloge na likovima u uglu te građevine ukazuju da ona nije bila dovršena a očito je da je to učinjeno poslije Treguanovih vremena.

²³ I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II, Split 1979, 1032.*

*fuisse corpus Divi Protectoris, in eaque non magna populi laetitia, et exultatione inclusum die 26 Junij 1348; cujus rei gestae aeternitati memoria fuit demandata in sequenti inscriptione, letteris prominentibus Ghoticis, seu lombardicis dictis, marmore insculpta, prius in hac ipsa capella sub Armariolo Reliquiarum, modò sub Arca Divi Protectoris in Capella nova, a Boreali parte retrò collocata.*²⁴

Propovjedaonica, korske klupe majstora Budislavića i svetište trogirске katedrale.
U pozadini su ostaci gotičke kapele i kneževa trona.

Trećentistička kapela sv. Ivana bila je dio opsežnog graditeljskog zahvata uredenja unutrašnjosti katedrale, koji je započeo izradom propovjedaonice i ciborija nad glavnim oltarom. Početak njene gradnje poklapa se s dovršetkom ciborija datiranim natpisom na podnožju skulptura Navještenja iznad njegova zapadnog arhitrava: TE(M)PORE BITALIS Q(VON)DA(M) MARTINI OP(E)RARII i MAVRVS ME FECIT.²⁵ Natpis s potpisom majstora Mavra posredno je datirao spomenuti Vitalis q. Martini, ugledni trogirski plemić i operarij katedrale, nakon 1331. godine koja je i godina počeka gradnje gotičke kapele. Gradnja kapele protegla se do 1348. kada je posvećena sv. Ivanu

²⁴ C. FISKOVIĆ, o. c. (4), 39.

²⁵ Lj. KARAMAN, *Portal majstora Radovana*, Zagreb 1938, 74; C. FISKOVIĆ, *Zadarski sredovječni majstori*, Split 1959, 147; C. FSKOVOĆ, *Trogirski majstor Mavar*, "Anali historijskog instituta u Dubrovniku", Dubrovnik 1970, 65; vidi kataloške jedinice o Mavrovom Navještenju Same Štefanca, odnosno o Navještenju s ciborija u bazilici San Marco u Veneciji Guida Tiglera u: *Tesori della Croazia* (ur J. BELAMARIĆ), Venecija 2001, 30-34.

Ostaci fresko dekoracije kneževa trona u svetištu katedrale

Trogirskom, a njegovo je tijelo preneseno u novi sarkofag i smješteno u tek dovršenu građevinu. Bio je to *ex voto* svecu zaštitniku Trogira u godini kada je čitavu Europu pogodila velika kuga. Kapela se, prema Luciću, nastavila ukrašavati i nikad nije u cijelosti dovršena. To nije sasvim pouzdano, jer je njegov opis kapele iz 17. stoljeća, kada je svetište 14. stoljeća radikalno izmijenjeno. Preoblikovanje svetišta trogirске katedrale produžilo se duboko u 15. stoljeće velikim zahvatima, poput izradbe rezbarenih korskih sjedišta majstora Budislavića, a vjerojatno i premještanjem propovjedaonice koja je morala biti na mjestu korskih sjedala. Možda su u toj pregradnji korske klupe, dijelom oslonjene na pilon gdje je završetak atike kapele, razlog da su ornamenti na pilonu uklonjeni, a kapela dobila nedovršen izgled. Polovinom 15. stoljeća trogirska se

katedrala preuređuje po novom programu koji, unoseći ranorenesansni slog, mijenja njen srednjovjekovni ustroj.²⁶ Nove ideje predvodit će izgradnja renesansne kapele trogirskog zaštitnika sv. Ivana u drugoj polovini 15. st.

Arhanđel Gabrijel sa vladarskom kuglom označenom golgotskim križem i slomljenom desnicom u kojoj je držao žezlo

Gotička kapela sv. Ivana naručena je 1331. godine dok je biskupom grada bio Trogiranin Lampridije Vitturi, a operarij katedrale Vital sin Martinov. Posvećena je 1348. godine, a nakon što je svećevo tijelo preneseno u novu kapelu 1681. godine, u njoj je podignut oltar sv. Blaža. Porušena je za biskupa Kuparea 1694. godine. Njen izgled može se dijelom grafički rekonstruirati iz navedenih opisa i ulomaka kamenih ornamenata i reljefa koji su od nje preostali. Za takvu percepciju kapele izuzetno su važni opisi iz pera svjedoka koji su je vidjeli, Lucićev i Manolin.

²⁶ Za preoblikovanje unutrašnjosti katedrale u prvoj pol. 15. st vidi Belamarićev uvodni tekst u katalogu *Tesori della Croazia*, Venecija 2001, 24-25.

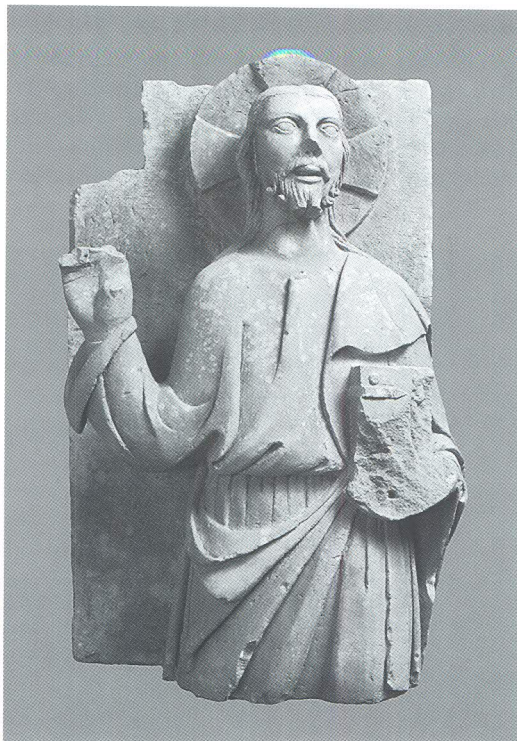
Ulomci plastike i skulpture stare kapele sv. Ivana velikim su dijelom izgubljeni nakon što je ona uklonjena. Nešto od njih sačuvano je u katedrali, a dio prikupljen u lapidariju Muzeja grada Trogira. Na izvornome mjestu, uzidan posred pilona katedrale uz sjeverno rame apside, preostao je dio ukrasa atike koja se nekoć dizala nad južnim frizom kapele. Bila je ukrašena reljefima i stupovima nad kojima su se smjenjivale gotičke fijale i zabati ukrašeni florealnim motivima.

Arhanđel Gabrijel s tragovima polikromije na licu i pozlate na aureoli, polovina 14. stoljeća

Taj ornamentalni niz započinje reljefom arhanđela na pilonu, koji u lijevoj ruci drži disk sa znakom golgotškog križa.²⁷ Arhanđel je i jedini motiv koji je sigurno pripadao figuralnom opusu kapele jer je sačuvan *in situ*. U nastavku se nalazio niz polja ritmički raspodijeljenih stupovima oktogonalna presjeka, nosačima gotičkih fijala, koji su nestali nakon što je kapela srušena. Već je uočeno da je kapeli pripadao reljef s likom Krista iz lapidarija Gradskog muze-

²⁷ I. FISKOVIĆ, *Nadgrobna plastika humanističkog doba na našem primorju*, "Dometi" 1-3/XVII, Rijeka 1984, 79; Isti, *Dalmatinski prostori i stari majstori*, Split 1990, 44.

Reljef Krista, dio prikaza na temu *majestas Domini* sa atike gotičke kapele

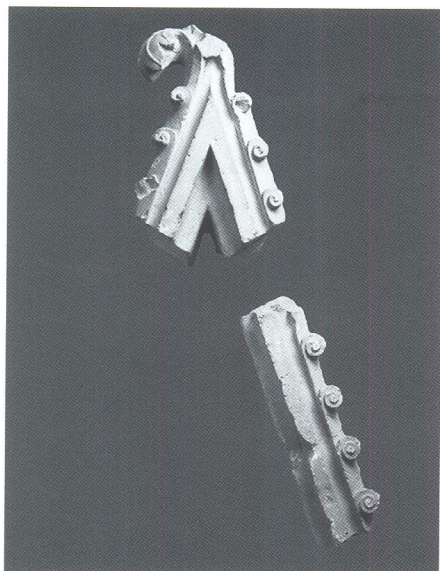
ja.²⁸ Kako je identične visine i izrade kao i spomenuti arhanđel na pilonu, može se pretpostaviti da je njegov izvorni položaj bio u nastavku tog prizora. U lapidariju Gradskog muzeja nalazi se još jedan ulomak koji bi mogao pripadati istom opusu. To je djelimično oštećeni reljef s prikazom “jaganjca božjeg” u medaljonu smještenom pod šiljatim lukom, s plitko urezanim ornamentom žioke na raboš. Desna strana ulomka bolje je sačuvana i sadrži dio originalnog završetka ploče reljefa. Iz tog se rubnog dijela može zaključiti da je ploča imala oblik istokračnog trokuta, te da je pripadala ispuni zabata među fjalama nad atikom kapele. Osim spomenutih ploča s reljefima, u lapidariju muzeja ima još lapida koje se mogu identificirati kao dijelovi gotičke kapele. Među one koji se mogu identificirati kao ulomci njene arhitekture treba navesti dva profila zabata, jednu fjalalu i ulomak stupa s rupama za rešetke.

Atika s reljefima zakrivala je s vanjske strane pogled na bačvasti svod koji je natkrivao kapelu. Svod je srušen kad i kapela, ali mu se obris raspoznaje na zidovima i stupovima crkve. Peta svoda nalazila se nad profiliranim vijencem sačuvanim na sjevernom zidu iznad vrata riznice, a tragovi morta još su vidljivi na pilonima katedrale.²⁹ Manola piše da se kapela razlikuje od splitskih kapele

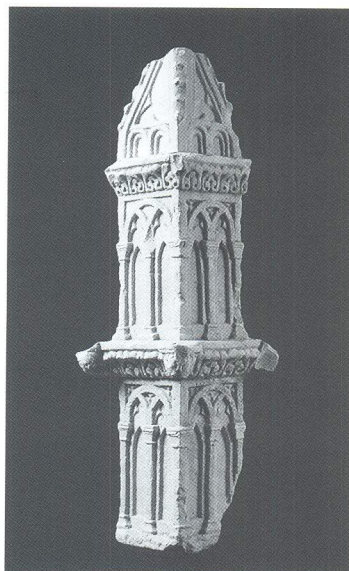
²⁸ I. FISKOVIĆ, *Ibidem*.

²⁹ C. FISKOVIĆ, o. c. (4), 60, bilj 62.

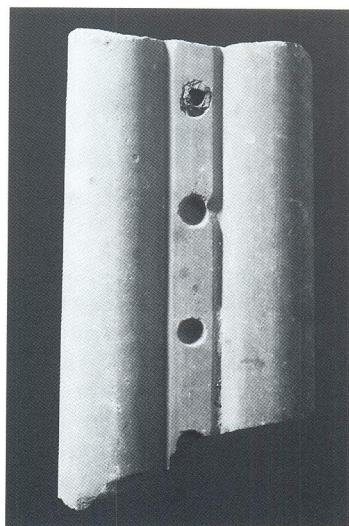
Ulomci zabata gotičke kapele

Fijale sa atike kapele

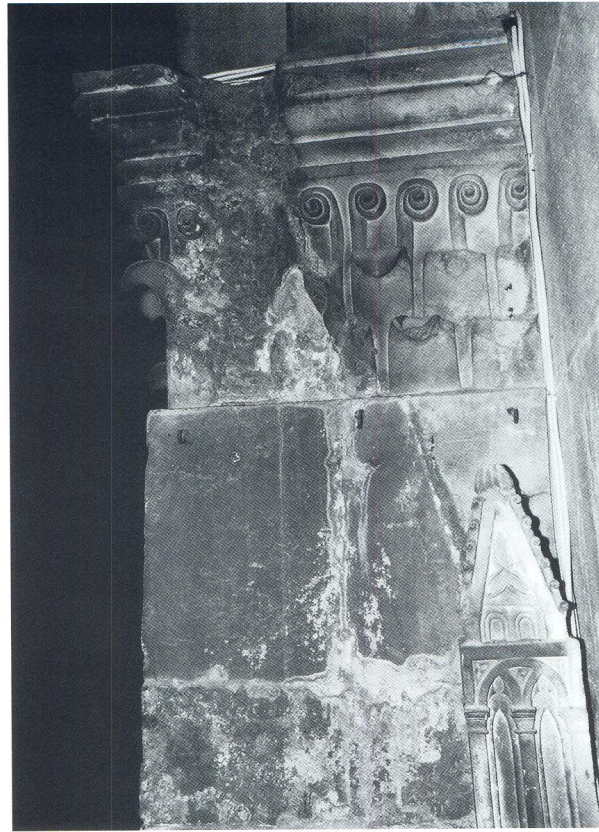

Jaganjac Božji iz ispune tegurija nad atikom
gotičke kapele

Ulomak stupa s rupama
za rešetke

sv. Dujma i sv. Staša ogradom i svodom koji je, kako veli, *na bačve* zbog izdužena tlocrtna oblika, dok one zato što su kvadratna tlocrta imaju križne svodove. Polukružni svod što ga Lucić spominje kao ... *concameratione lapidea semicir-*

Tragovi tegurija atike gotičke kapele na pilonu katedrale lijevo od fijale

culari... vjerojatno nije bio kasetirani svod kako ga prevodi Lučin; takav svod ne bi pisac smatrao manje savršenim od svodova splitskih kapela, već bi ga uspoređio s trogirskim svodovima Krstionice ili Nove kapele. Moguće je pretpostaviti da je bio oslikan, jer u Manolinom opisu kapele piše da je ona..., *muro incrustata, depicta, et quibusdam in locis inaurata*... Taj se opis sasvim sigurno poklapa s ostacima boje i pozlate na skulpturi kapele, koja je bila polikromna i pozlačena, a moguće da je kapela bila afresko oslikana, na način kao što je oslikan okvir s imitacijom mramorne obloge na pilonu uz svetohranište.

Gotičkom kapelom sv. Ivana bavili su se rijetki suvremeni autori, uglavnom obrađujući trećentističku skulpturu Trogira, posebno spomenuta dva reljefa koja su ostala nakon njena rušenja. O njenom arhitektonskom i ikonografskom programu - zbog malog broja figuralnih i dekorativnih ulomaka - razmatralo se na temelju poznatih Lucićevih opisa.³⁰

³⁰ I. FISKOVIĆ, *Uz knjigu W. Woltersa "La scultura Veneziana gotica 1300-1460"*, "Peristil" 20, Zagreb 1977, 149; I. FISKOVIĆ, o. c. (27), 44; I. FISKOVIĆ, *Gotičko kiparstvo, Tisuću godina hrvatskog kiparstva*, Zagreb 1997, 108.

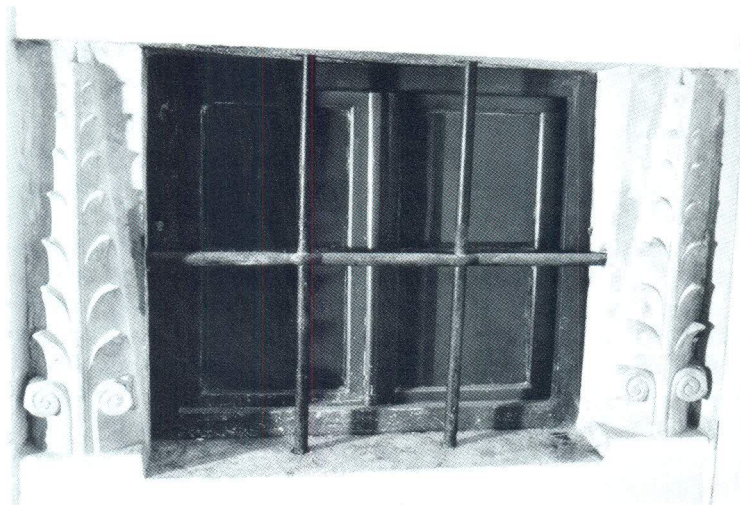
Kapelu su od svetišta crkve dijelili mramorni stupovi složena presjeka s kovanom pozlaćenom rešetkom od koje su bila i vrata, a klesani su kao svežanj od po dva okrugla stupa odijeljena prizmatičnim profilom u kojem su bile rupe za rešetku. Vrh stupa bio je obrubljen vrpcom s dijamantnim ukrasom, kako se vidi na ulomku stupa uzidanom nad vratima kora. Nad kolonadom s gotičkim

Ulomak fijale atike kapele

Trećentistički polukapital uzidan u sakristiji nakon rušenja stare kapele

Fijale uzidane u prozor sakristije

Lik Krista na istaku vijenca s lisnim ornamentom i natpisom

kapitelima i arkaturom, na bogato ukrašenom frizu, dizala se visoka atika kapele od kamenih ploča ukrašena reljefima. Poznata su samo dva reljefa od čitave kompozicije, onaj s prikazom Krista i arhandela. Atika je vjerojatno trebala imati na zapadnom stupu simetrično postavljenog drugog arhandela, poput onog na istočnom pilonu, od kojega nema traga. Reljef s prikazom Krista nalazio se u sredini između Mihovila i Gabrijela. Južnom atikom ciborija kapele, okrenutog svetištu, dominirao je uskrsnuti Krist s arhandelima. Plastično izrađen reljef arhandela oslonjen je na polukružni istak vijenca, menzolu s malim Kristovim likom u lišću pod kojim je svetohranište bogato iskićeno lisnatim ornamentom kugličastih završetaka.³¹ Iznad Krista na profilu stoji natpis ispisan gotičkim slovima: CORPVS MEVS P. VOBIS TRADET. Sadržaj natpisa dio je kanona mise: *tijelo moje za vas predajem*, a isklesan je da naznači položaj svetohraništa, ali i da istakne prisutnost Krista u hostiji unutar svetohraništa.

³¹ C. FISKOVIĆ, *Drvena gotička skulptura u Trogiru*, "Rad HAZU" 275, Zagreb 1942, 106.

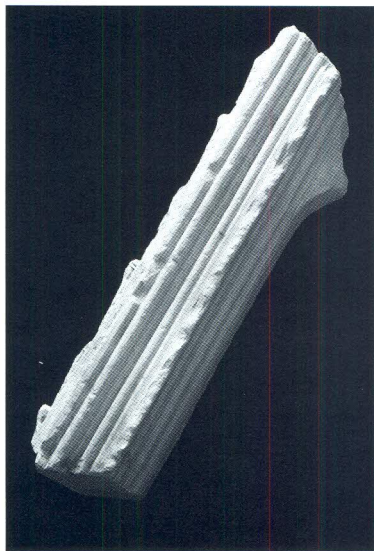

Tabernakul 14. stoljeća na sjevero-istočnom pilonu katedrale

Svetohranište je građeno u sklopu velike reorganizacije svetišta 14. stoljeća kojoj pripada gradnja gotičke kapele gradskog zaštitnika. Pored njega je bio pridodan uz sjeverno rame apsida kneževski tron, kako se razabire iz Lucićevih Memoria, koji je opisao njegovu demontažu u svetištu stolnice radi upotrebe mramornih ploča od kojih je prijestolje bilo izrađeno.³² Iz njegovih zabilježaka postaje shvatljivom situacija Dalmacije druge polovine 17. st., okrenute prekrajanju nekadašnje raskoši u tko zna kojoj reutilizaciji dragocjenih komada mramora, koji nisu stizali galijama kao ratni plijen s Istoka, već su vađeni iz starih crkava, oltara i grobnica. Među nabrojenim materijalom osim, stupova, stepenica ili grobnih ploča, vrlo je značajno podrijetlo jedne ploče uzidane u zapadnu stranu menze oltara. Lucić je zapisao da se *...nalazila u katedrali pokraj vratiju kapele svetog Ivana gdje je u staro vrijeme bila klupa kneza i sudaca kada je u onom ormaru koji je u uglu ispod prije opisanog ukrasa stupa onamo stajalo presveto, a biskupsko je sjedalo stajalo nasuprot prislonjeno uz drugi stup s južne*

³² Mramorne ploče su upotrebljene za izradu oltara “nove kapele”.

strane.³³ Taj dragocjeni opis rasporeda funkcija u prezbitteriju otkriva položaj kneževa trona u sjevernom ramenu apside, dok se simetrično na glavnu os crkve južno nalazio biskupski tron, gdje se po tradiciji i danas nalazi drveni pozlaćeni *sedes* iz vremena baroka.

Greda tegurija nad sjedištem kneževa trona

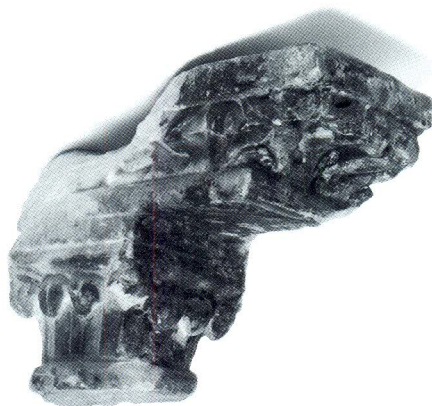
Iz Lucićeva opisa moguće je precizno smjestiti raskošan knežev tron uz sjeverni pylon apside oslonjen na gotičku kapelu. Tron je bio sagrađen od mramora u vrijeme dok je svetište bilo otvoreno prema brodu crkve prije zatvaranja kora u 15. st., a rastavljen je 1647. kada je operarij Ivan Lucić sakupljao mramorne ulomke za izradu oltara Nove kapele.³⁴ Od njega se sačuvala mramorna profilirana greda zabata iskićena rakovicama s gornje strane te gotičkim mrežištem s donje i mramorna konzolica sa kapitelom na koju se zabat oslanjao. Konzolica s kapitelom bila je ukrašena listovima mesnatog akantusa i pozlaćena s prednje i bočne strane. Sačuvalo se i oslikani okvir prijestolja ukrašen afresko mramorizacijama na kamenom zidu svetišta. Njegova bojena pozadina ornamentirana je naizmjenice postavljenim zelenim i crvenim poljima, imitacijama mramornih ploča. Tron je nastao prije ili u vrijeme gradnje gotičke kapele, jer se visina fresko dekoracije podudara s kotom kamenog profila nad atikom gotičke kapele, a bojena se žbuka podvlači pod aplicirani stup, nosač fijale. Zabata trona i zabata kapele potpuno su različite izrade i materijala. Tron je od mramora, dijelovi kapele od

³³ I. LUCIĆ, o.c. (23), 1034. Kneževski je tron u katedrali dokumentiran 29. siječnja 1333. godine kada je trogirski knez Ivan Gradenigo sklopio mir, a knez Mladen Šubić zaklinje se u trogirskoj katedrali dotaknuvši kosti sv. Lovre na glavnom oltaru. Svetište katedrale u tom je trenutku bilo gradilište, kneževski tron tek sagrađen, a travej pred sjevernom apsidom u gradnji gotičke kapele sv. Ivana. Cf. I. LUCIĆ, o.c. (2), 493.

³⁴ I. LUCIĆ, o.c., 1035

kamena vapnenca, a iz skromnih ostataka ornamenata vidljivo je kako je njegova izradba bila znatno precioznija. Rakovice zabata trona rezbarene su poput onih na portalu katedrale, a na zabatima kapele tek su stilizirani pužići. Sjedište je bilo nad stepenicama, a mramorni naslon za ruke izrezbaren kako se vidi na istovremenom tronu Bogorodice iz crkve Gospe od Pojišana u Splitu.³⁵

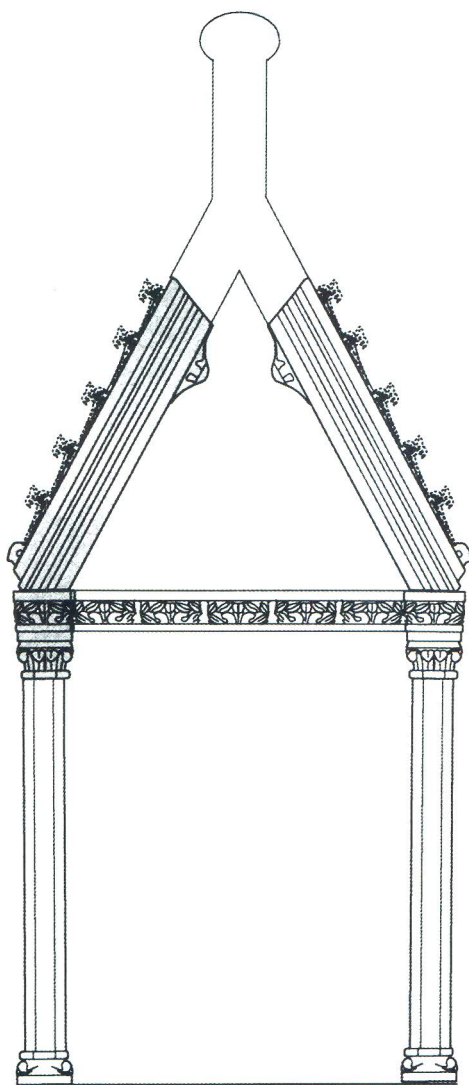
Konzola ciborija kneževa trona

Kneževski na jednoj i biskupski tron na drugoj strani dio su istog opusa zajedno s gotičkom kapelom i pripadali su cjelovitom uređenju svetišta katedrale. Da je svetohranište ranije ili istovremeno sa spomenutim zahvatima u svetištu, vidi se iz reljefa Krista u kapitelu nad njim i spomenuti natpis. Mletačka ornamentika okvira svetohraništa sa dva lava sv. Marka “in molecca” u traci s donje strane svetohraništa datira ga u vrijeme nakon mletačke uprave gradom (1322-1358), točnije u period nakon 1322. do najkasnije 1348. godine kada je kapela posvećena, ali ne u Gojkovićevo doba kako je to mislio Cvito Fisković.³⁶ Drvene vratnice svetohraništa su istovremene i mogle su poslužiti kao predložak za središnji dio gotičkog sarkofaga, čiji su djelovi uzidani nad portalom trogirske crkve Gospe od Karmena i sarkofaga sv. Ivana koji je nekad imao prozorčić za relikvije. Postoji pretpostavka da su na svetohraništu naknadno radene promjene, te da su njegove drvene vratnice prenesene s prozorčića sarkofaga sv. Ivana.³⁷

³⁵ C. FISKOVIĆ, *Skulpture mletačkog kipara Nikole Dente u Trogiru i Splitu*, PPUD 14, Split 1962, 72

³⁶ C. FISKOVIĆ, o. c. (31), 107. Na tabernakulu ima polikromije, vidljive u ostacima crvene i zelene boje na reljefnim ornamentiranim trakama.

³⁷ C. FISKOVIĆ, *Ibidem*; I. MATEJČIĆ, *Gotičko kiparstvo, Tisuću godina hrvatske skulpture* (ur. I. Fisković), Zagreb 1991, kat. 8. Go. 57; J. BELAMARIĆ, *Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage Inc., Venezia 2001, 35.*

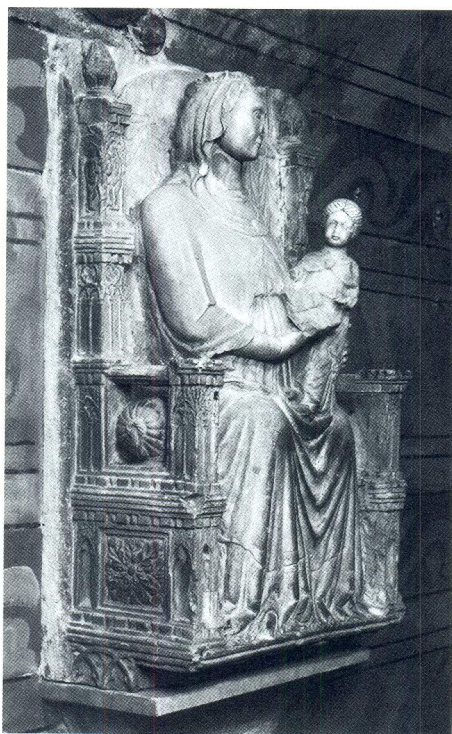
Rekonstrukcija zabata nad kneževim tronom

Polukružni istaci vijenca kapele, poput kapitela, bili su ukrašeni lisnatim motivima, a desno od spomenutog s likom Krista sačuvan je kubični istak koji nosi oktogonalni stupić s kapitelom nad kojim je fijala. Takav impost i stup nalazio se simetrično, s druge strane andela, u nastavku smjenjujući istim ritmom reljefe sa zabatima i stupiće s fijalama. Nad reljefima, između fijala, stajali su trokutasti zabati iskićeni florealnim motivom po hrptu i lisnatim akroterijem na vrhu, iz kojeg je vjerojatno izlazio lik nekog od apostola ili starozavjetnih mudraca, kako se to vidi na atici korskih sjedišta i na oštećenju listova kapitela

sjeveroistočnog pilona katedrale. Ukrašeni friz kapele prolazio je s vanjske strane pilona, zaokretao prema njihovoj unutrašnjosti, da bi se u nastavku protegao preko kolonade, spajajući pilone i zatvarajući prostor kapele.

Gotički sarkofag u koji su prenesene relikvije sv. Ivana nalazio se na oltaru, u sjevernoj apsidi katedrale. Njegovu izradu možemo datirati za mletačke uprave Dalmacijom (1322-1358), u razdoblje od lipnja 1331. do ljeta 1348. godine.

Nikola Dente, Bogorodica na tronu iz crkve Gospe od Pojišana u Splitu

Sarkofag biskupa Ivana, skulptura i kamena plastika trećentističke kapele doista nose jak pečat venecijanske umjetnosti tog doba. Arka pripada tipičnim grobnicama biskupa i svetaca mletačkog trećenta, koje odlikuje inkrustacija kasetiranih polja obojenim mramorom, upotreba motiva Navještenja, profilacija ukrašenih zupčastim ornamentima i specifično oblikovanje gornjeg vijenca isklesanog kao *sima recta* ukrašena stiliziranim akantusovim lišćem. Ipak, nasuprot neospornim utjecajima venecijanskog likovnog izraza kod arke sv. Ivana, kao i na ciboriju, te propovjedaonici trogirске katedrale, naslućuju se utjecaji srednje Italije, možda najprisutniji u liku sveca s poklopcu sarkofaga.

Ljubo Karaman je oltar pripisao radionici mletačke obitelji De Sanctis kojoj se, prema njegovu mišljenju, mogu pribrojiti i dijelovi rastavljenog sarkofaga

ugrađeni iznad vrata trogirске crkve Gospe od Karmena.³⁸ Cvito Fisković je prihvatio Karamanovu pretpostavku, napomenuvši da je sarkofag vjerojatno bio na četiri stupa, kako su venecijanske grobnice svetaca najčešće izrađivane, poput one Odorika de Pordenone iz crkve S. Maria del Carmine u Udinama.³⁹ Izradu sarkofaga blaženog Odorica, velikog hodočasnika i misionara 14. st., ugovorio je Filippo de Sancti u rujnu 1331. godine s predstavnicima grada Udina. Sarkofag je tipičan primjer njegove produkcije, u kojoj L. Planiscig primjećuje reflekske pizansko-toskanske umjetnosti ranog 14. stoljeća.⁴⁰

Sarkofag Sv. Ivana Trogirskog iz 1348. godine

Fisković je smatrao da maniru radionice de Sanctis na trogirskom sarkofagu potvrđuju kasete od crvenog mramora na njegovom pročelju, karakteristične za venecijanski likovni senzibilitet ranog 14. stoljeća. Kod trogirskog sarkofaga nije ga zbunilo srednje mramorno polje, za koje je napisao da je umetnuto kasnije, oslanjajući se na Delallin opis sarkofaga posred kojega je bio otvor (*fenestella confessionis*).⁴¹ U novije se vrijeme pretpostavlja da su na tom mjestu bile drvene vratnice s motivom raspetog Krista, koje su naknadno prilagodene i pridodane vratima svetohraništa.⁴² Umetnuta polja od skupocjena mramora karakteristična su za tipologiju sarkofaga Veneta, počevši od arki svetaca i biskupa, do duždevskih grobnica Venecije.

³⁸ Lj. KARAMAN, o. c. (25), 48.; I. FISKOVIĆ, *Dometi* 1984; J. BELAMARIĆ, o. c. (37), 36.

³⁹ C. FISKOVIĆ, *Dodiri mletačkih i dalmatinskih kipara i graditelja do XV stoljeća*, "Rad JAZU" 360, Zagreb 1971., 8, 11, cf 23.

⁴⁰ L. PLANISCIG, *Geschichte der venezianischen Skulptur im XIV Jahrhundert*, "Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses", XXXIII, Beč 1916, 86.

⁴¹ I. DELALLE, *Trogir- vodič po njegovoj historiji umjetnosti i životu*, Trogir 1936, 62.

⁴² J. BELAMARIĆ, o. c. (37), 35.

Prijenosu tijela u novu raku posvećen je natpis koji se nalazio na sjevernom zidu stare kapele, ispod ormara s moćima svetaca, kako piše biskup Manola, a glasi:

HOC SEPVLCRVM VIDEAT
INCLINATO CAPITE
IN QVO SANCTI TEGITVR
IOANNIS TRAGVRII
DEVOTI ANTISTITIS
FECISSE MIRACVLA
VOLENS HVIVS PRESVLIS
IN LEGEDIS MISTICIS
QVI POST SACRVM OBITVM
AB OMNI INSANIA
NVNC CONTRITI PROPERENT
PVRO CORDE IVGITER
VT DIGNETVR PONTFEX
IMPETRARE VENIAM
QVIVS CVLTVR OPERVM
PER CLERVM ET POPVLVM
CVM HYMNIS ET CATICIS
ATQVE CVM LETITIA
SVB MILLENO DOMINI
OCTAVO POST ADDITO
HVIVS SACRI CORPORIS
QVAE VIGENA IVNII

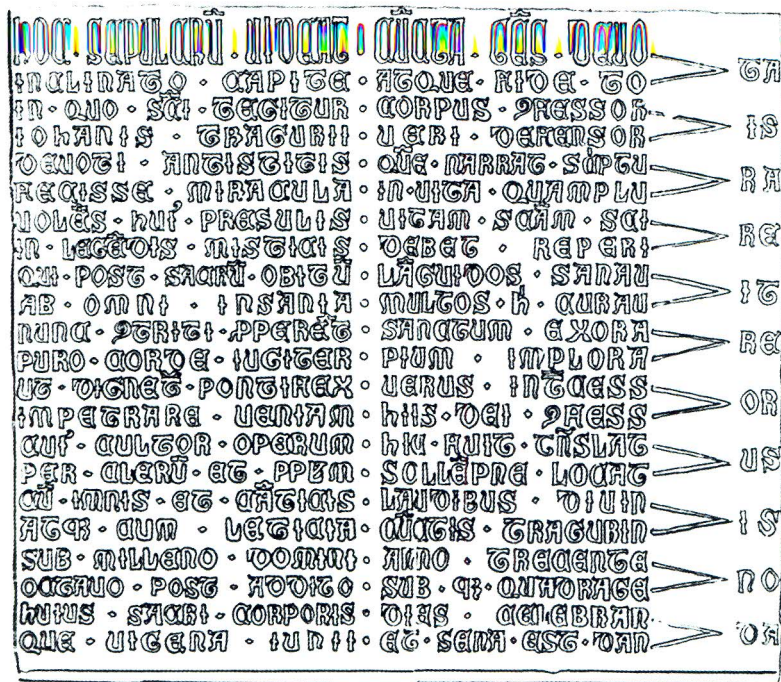
CVNCTA GENS DEVOTA
ATQVE FIDE TOTA
CORPVS CONFESSORIS
VERI DEFENSORIS
QUEM NARRAT SCRIPTVRA
IN VITA QUAMPLVRA
VITAM SANCTAM SCIRE
DEBET REPERERE
LAGVIDOS SANAVIT
MLTOS HIC CVRAVIT
SANCTVM EXORARE
PIVM IMPLORARE
VERVS INTERCESSOR
HIIS DEI CONFESSOR
HIC FVIT TRANSLATVS
SOLEMNI LOCATVS
LAVDIBVS DIVINIS
CVNCTIS TRAGVRINIS
ANNO TRECENTENO
SVBQE QUADRAGENO
DIES CELEBRANDA
ET SENA EST DANDA⁴³

43

Ovaj grob nek pogleda
Prignute glave
U njem tijelo leži
Ivana, Trogira
Pobožnoga biskupa,
Da čudesa učini
Tko biskupov život
U legende pobožne
Pošto sveto preminu
Mnoge on iscijeli
Neka žure skrušeni
Čistim srcem usrdno
Da nam se udostoji
Oprost isprostiti,
Čijih djela štovalac
Po kleru i narodu
S himnama i pjesmama,
K tome i s radošću
To Gospodnjeg bi
Tome dodaj još
Ovog svetog tijela
Jest mjeseca lipnja

sva pobožna čeljad
i dubokom vjerom.
ispovjednika svetog
branitelja pravog,
o kom pismo priča
brojna u životu.
sveti spoznat hoće
neka on zaviri.
ozdravlje bolne
od bolesti svake.
svecu da se mole
neka ga zazivlju
posrednik i biskup
priznavalac Boga,
ovdje bi prenesen,
svečano položen
hvalama božanskim,
Trogirana sviju
ljeta tisuću tristotog
četrdeset osmog
dan koji se slavi
dvadeset i šesti.
(Prijevod Jakova Stipišića)

Nalazi se uzidan na stražnjoj strani oltara "Nove kapele".

Nadgrobní natpis sv. Ivana Trogirskog iz 1348. godine

Drugi natpis s groba sv. Ivana nije sačuvan, a spominje se samo u spjevu Sebastijana Mladinića o sv. Ivanu iz druge polovine 16. st.:

IOANNES ROMULA PROLES HAC JACET ANTISTES TRAGURI
SANCTISSIMUS URNA.⁴⁴

*

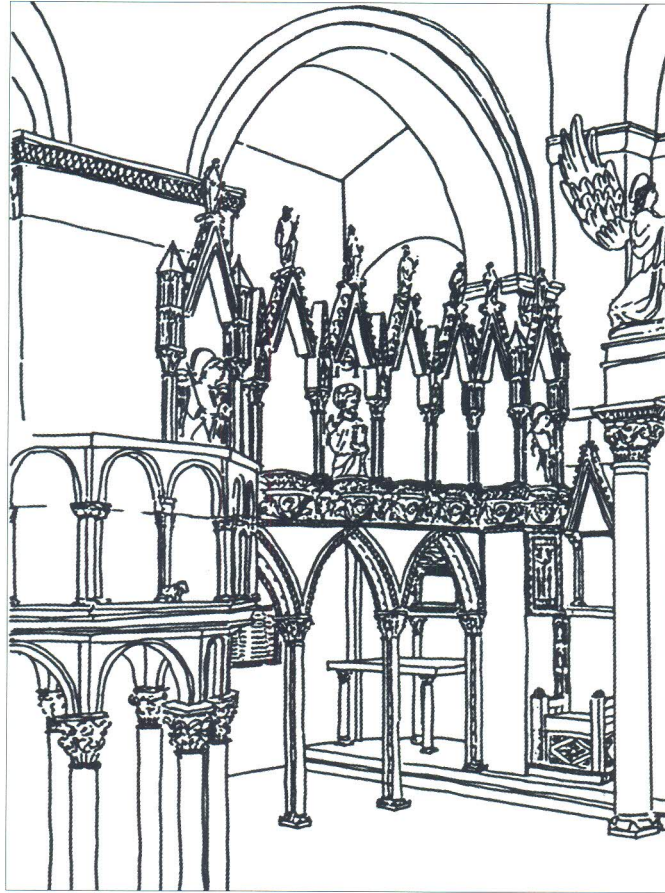
Ikonografski program gotičke kapele moguće je prepoznati unatoč malo-brojnim narativnim dijelovima opusa među reljefima i ukrasima koji su nekoć pripadali toj gradnji.

Središnji je lik kompozicije južnog pročelja Krist s knjigom u lijevoj ruci i podignutom desnicom na blagoslov, smješten između dva arhanela. Krist je prikazan nakon Posljednjeg suda kao vladar svijeta, a arhandeli su s njegove desne i lijeve strane Mihael i Gabrijel sa znakovima kraljevske vlasti u rukama. Krist okružen arhangelima, nosačima vladarskih insignija, tema je brojnih mozaika Veneta i sjeverne Italije, poput konhe katedrale na Torcellu prepravljene prema izvornoj shemi u 16. st.⁴⁵ Ispod atike trogirske kapele nalazile su se male figure u lišću kapitela, od kojih se sačuvao samo Krist. Može se pretpostaviti

⁴⁴ M. IVANIŠEVIĆ, o. c. (3), 96.

⁴⁵ R. POLACCO, *La pittura medievale a Venezia, La pittura in Italia - L'Altomedioevo*, Milano 1994, 122.

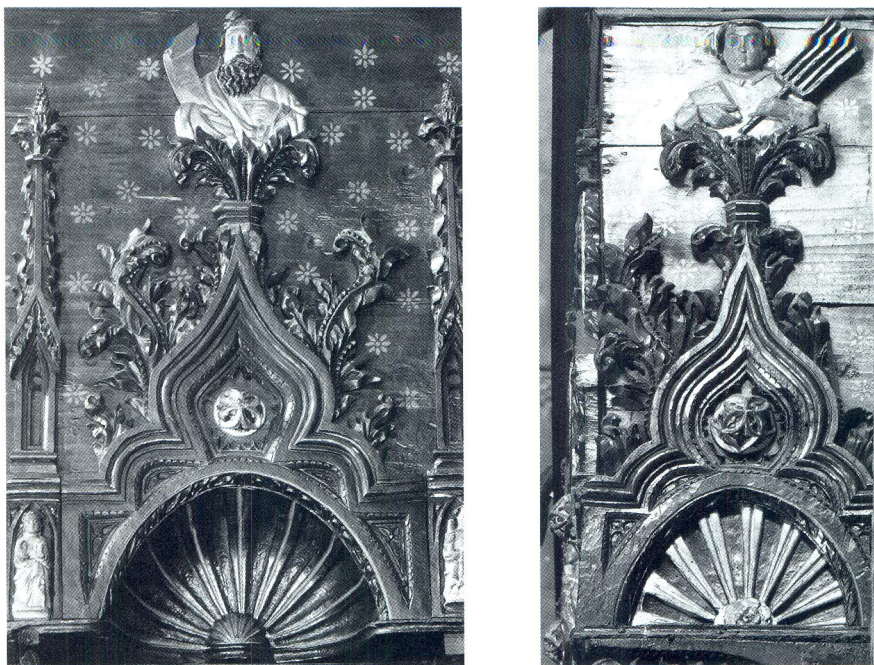
Izgled gotičke kapele u 14. stoljeću

kako je na ostalim kapitelima nastavljen niz prikaza svetaca, a među njima moglo je biti likova, poput dvanaestorice apostola, starozavjetnih proroka i evanđelista.

Drvena korska sjedala majstora Budislavića, iako novija iz 15. st., preuzimaju motive ranijeg oblikovanja svetišta, ponavljajući tako i teme gotičke kapele sv. Ivana. Na drvenoj atici iznad klupa nalaze se figurice svetaca u plitkim reljefima iznad zabata i u nišama uz kružišta pod fijalama. Među svecima prikazani su apostoli Marko, Andrija, Bartul, Toma, Ivan, Pavao, ali Krist i Adam, uz gradske zaštitnike sv. Lovrinca i Ivana Trogirskog.⁴⁶

Na atici kapele, u ispuni zabata obrubljena profiliranim rubnjakom s motivima rakovica, nalazio se u medaljonu prikaz “jaganjca Božjeg”, iznad

⁴⁶ C. FISKVIĆ, o. c. (31), 108.

Reljef s likom Adama i reljef sv. Lovre na atici Budislavićevih korskih sjedišta

spomenute Kristove figure. Sve to ide u prilog pretpostavci kako je apokaliptična vizija nebeskog Jeruzalema jedna od tema ciborija gotičke kapele.⁴⁷ Središnja Kristova figura nalazila se nad vratima kapele. Njegov lik nad ulazom predstavlja simbolična vrata, ulaz u Raj.⁴⁸ Ikonografija gotičke kapele važna je za razumijevanje ikonografije renesansne kapele sv. Ivana iz 15. st., jer se Nova kapela dijelom oslanja na tradicionalnu ikonografiju iz ranije, nastavljajući tako najraniji program koji je gotička kapela preuzela iz predromaničkog oratorija 12. st. Uzanj su jednako tako vezani apokaliptični motivi, poput spomenutih Levijatana s njegova ornamentiranog friza. Nebeski Jeruzalem kao slika Raja i ostali motivi Otkrivenja, tipični motivi srednjovjekovne funerarne umjetnosti, tako su, nastavljajući tradiciju, ušli u program renesansne kapele sv. Ivana.⁴⁹ Slična je tema

⁴⁷ Otkrivenje, 5-6,6-1.

⁴⁸ P. PIVA, *Tipologie dinamiche delle immagini. Il "programma" perduto di Civate, Medioevo: Immagine e racconto*, Atti del Convegno internazionale di studi, Parma, 27-30. settembre 2000, Parma 2003, 185.

⁴⁹ R. IVANČEVIĆ, *Ikonološka analiza ranorenesansne kapele Sv. Ivana Ursinija u Trogiru*, PPUD 26, Split 1986-87, 287; I. FISKOVIĆ, "Nebeski Jeruzalem" u kapeli blaženog Ivana Trogirskog, "Prijatelj zbornik" (PPUD 32), Split 1992, 481; drugačije čitanje ikonografskog programa trogirске "nove kapele" predlaže J. Belamarić u tekstu o kapeli bl. Ivana Trogirskog u katalogu izložbe Hrvatska renesansa (ur. A. ERLANDE-BRANDEBURG i M. JURKOVIĆ), Paris/Zagreb 2004, 135-156.

zadarske kapele sv. Šimuna, koju 1405. godine ugovara protomajstor Nutio Ucinelli iz Ferma s klesarom Jurjem Markovim iz Ljube i majstorom Petrom Radmilovim Pozdanićem.⁵⁰ U ugovoru za gradnju precizno se navodi figuralni repertoar kapele sv. Šimuna. Apostoli, Krunjenje Marijino, Bog otac koji blagoslivlja, anđeo s mačem, upućuju na sličan program s temom Kraljevstva Božjeg i Posljednjeg suda. U zadarskom primjeru majstor iz Marka u arhitekturu unosi ikonografske i likovne motive oltarskih poliptiha, poput skulptura na nešto ranijem velikom oltaru crkve sv. Franje u Bolonji što su ga 1388. s franjevcima ugovorili Pierpaolo i Jacobello Dalle Masegne.⁵¹ U Dalmaciju su četrnaestog stoljeća arhitektonska i skulpturalna rješenja stizala iz velikih središta, najčešće preko venecijanskih i lombardskih majstora. Graditelji gotičke kapele sv. Ivana Trogirskog ostali su anonimni premda se u dokumenatima spominje da su je 1331. započela dvojica Venecijanaca. Njihova imena nisu nam poznata, niti je pouzdano jesu li oni doveli do kraja tu gradnju. Na kapeli se intenzivno radilo prije lipnja 1348. kada je u nju prenesen svetac. Prvi dokument koji spominje radove na trogirskoj katedrali datiran je 14. ožujka 1347. godine i spominje nekog majstora Čaninusa, *protomagistra*, koji se obavezuje *...ad laborerium et seruicium ipsius ecclesiae et campanilis*.⁵² U siječnju i veljači 1348. spominju se u Trogiru graditelji Ivan Dražojev i Nikola Jakovljević.⁵³ Nije isključeno da je mletački protomajstor Zanin Fulkov radio i na kapeli, makar ga dokumenti vezuju općenito uz katedralu i zvonik. Kapiteli biface prvog kata zvonika iste su izrade kao i kapiteli pod svodovima predvorja katedrale, a ukrasi tegurija na atici kapele slični su ukrasima zabata nad Radovanovim portalom. Sva ta zapažanja navode na pomisao kako se radi o jedinstvenom i vrlo opsežnom graditeljskom zahvatu 14. stoljeća.

Za grad Trogir početak tog stoljeća nije bio sretan. Jačanje hrvatskih feudalaca u zaleđu zabrinjavalo je komunalno ustrojen gradić s prastarom neovisnošću koja je za Arpadovića dosegla vrhunac nakon spašavanja hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. pred Tatarima. Trogir je znao jednako dobro iskoristiti kraljevu zahvalnost i on je grad obdario brojnim povlasticama. Novo je stoljeće donijelo novu dinastiju Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu. Na upražnjeno prijestolje, nakon smrti zadnjeg Arpadovića, hrvatski feudanci iz roda Šubića dovode Anžuvince Karla Roberta. Šubići su zavladaali svim gradovima srednje Dalmacije, a najznačajniji od roda vladaju poput neokrunjenih kraljeva. Za biskupa Liberija od Trogira je nakon duge borbe odvojena šibenska crkva. Ali to nije bio jedini gospodarski udarac trogirskoj crkvi. Poslanik Pape Klementa V. u Hrvatskoj i Ugarskoj, fra Gentil od Montefeltrea, kardinal sv. Martina *in Montibus*, odlučio je 1308. godine da komuna ima pravo postaviti jednog svje-

⁵⁰ C. FISKOVIĆ, o. c. (25), 46, 156; u ovoj kapeli N. Russotti-Babić vidi predložak za kasniju renesansnu kapelu sv. Ivana u Trogiru, a ikonografski program zadarske i "nove kapele" u Trogiru usporedio je Belamarić o. c. (26), 26.

⁵¹ W. WOLTERS, *La scultura Veneziana gotica 1300-1460*, Venecija 1976, 216.

⁵² Lj. KARAMAN, o. c. (25), 72; C. FISKOVIĆ, o. c. (35), 65. Zanin Fulkov se spominje 11. travnja 1344. kao *protomagister*, a potom 1347. u ugovoru za radove na katedrali (*Magister Zaninus proto q. Fulchi de Venetijs...*).

⁵³ C. FISKOVIĆ, *Ibidem*, bilj. 46, 64, 75.

tovnjaka koji će voditi računa o stolnici, njenim prihodima i troškovima za radove i ostale potrebe.⁵⁴ Tom je odlukom imenovana svjetovna osoba iz redova gradskih vijećnika, koja se naziva *operarij* sa zadatkom da vodi radove i nabavlja opremu katedrale, a kako su njegova prava zadirala duboko u upravljanje crkvenim dobrima, odmah su naišla na oštro protivljenje Crkve. Istodobno je katedrala ponovno na raspolaganju imala namjenska sredstva za radove, koja su se znatno povećala nakon što su operariji oštro razdijelili biskupske prihode od onih namijenjenih gradnji i obnovi crkve.⁵⁵ Prvi operarij bio je Grgur Salingvere, ugledni pravnik, unuk Stazije, kćerke trogirskog kneza Ilije koji se uz biskupa Treguana potpisao na nadvratniku južnog portala. Komuna je iskoristila novonastale okolnosti, pa je sve prihode kojima je upravljao operarij usmjerila na gradnju katedrale, dovodeći u pitanje i izdržavanje samog kaptola.⁵⁶ To je preraslo u jedan od najvećih problema ispriječenih između trogirске Crkve i komune u vrijeme kada je trogirsku Crkvu predvodio Liberijev nasljednik Lampridije Vitturi *de stirpe Cega*. S druge strane, velika se količina prihoda odjednom počela ulagati u dovršetak trogirске stolnice, a posljedice su bile opsežni radovi na dovršenju oltara, ciborija, kapele sv. Ivana, svetohraništa i kneževa trona u prezbitერიju.

Veze s drugom obalom Jadrana i utjecaj toskanske umjetnosti u prvim desetljećima spomenute obnove možemo povezati sa zbivanjima u Dalmaciji, koja su privlačila pozornost europskih dvorova, u vrijeme krunjenja nove dinastije na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Zacijelo je posebno zaslužan bio i osobni odnos u povijesnom smislu najmarkantnijeg Trogirana tog vremena, zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića i pape, te čvrste veze kneževa Šubića s Anžuvincima. S tim u vezi je i pojava papinskog nuncija Gentila od Montefeltra u Trogiru, koji je bio vrlo aktivan u rješavanju najznačajnijih problema kaptola početkom 14. st., Gentil je od uvođenja institucije *operarija* katedrale 1308, preko postavljanja biskupa Lampridija 1319. godine na čelo trogirске crkve, pa do arbitraža u sukobu između istog biskupa i Savina, opata benediktinskog samostana sv. Ivana, bio izravno vezan uz upravljanje trogirskom stolnicom.⁵⁷

⁵⁴ Prije uvođenja operarija, postojali su u 13. stoljeću prokurator trogirске katedrale, što je dio kasnoantičke tradicije salonitanske crkve. Lucić piše da katedralna crkva u vrijeme gradnje nije imala dovoljno prihoda, zato joj je općina dala one s teritorija sv. Vitala, a vratio ih je biskup Treguan općini 1251. godine kada su zidovi crkve bili završeni. Tim su prihodima upravljali dva prokuratora, jedan plemić i jedan kanonik, a koncem 13. st. dva svjetovna prokuratora. Za razliku od njih, operarijima 14. stoljeća proširene su ovlasti. Od kaptola su dobili, pored uprave nad dijelom prihoda iz predjela Drida, kojeg je biskupu Treguanu 1226. godine dao herceg Dalmacije Koloman, pravo uključiti se u upravljanje ostalim crkvenim prihodima. Bio je to temelj sukoba Crkve i komune koji su uslijedili.

⁵⁵ O nastanku i načinu upravljanja katedralom vidi P. ANDREIS, o. c. (9), 357 i Belamarićev tekst u katalogu izložbe *Tesori della Croazia*, o. c. (26), 19-20.

⁵⁶ Biskup Lampridije je među ostalim morao 1329. smanjiti broj kanonika na dvanaest.

⁵⁷ Gentil je stao na stranu opata Savina i potvrdio ga na mjestu opata samostana usprkos protivljenju Lampridija koji je kao razlog za to navodio Savinovo podrijetlo iz nezakonitog braka.

Noviji radovi na temu mletačke skulpture prve polovine 14. stoljeća potvrđuju kontakte Pize, Sijene i Orvijeta sa tom sredinom. S tim su u vezi pokušaji da se Navješjenje sa ciborija crkve sv. Marka u Veneciji pripíše kiparu Marku Romanu, potpisanom na raki sv. Šimuna u crkvi S. Simeone Grande.⁵⁸ To ukazuje da je i Venecija, mogla biti postaja preko koje su u hrvatsku sredinu stizali pizanski umjetnici i njihov utjecaj. Refleksi opusa Nikole Pizanca i njegova sina Ivana na Mavrovom Navještenju, sve do početka trećeg desetljeća 14. stoljeća, upućuje na značajne političke veze komune s velikim centrima iz kojih su se širili utjecali na istočne obale Jadrana.⁵⁹

Dolaskom Trogira pod vlast Venecije 1322. godine u tom će se gradu na reprezentativnim gradnjama pojaviti mletački majstori, a skulpture i ukrasi gotičke kapele i drugih dijelova svetišta više neće imati onakav klasičan sjaj kakav su dostigli kapiteli propovjedaonice i ciborija katedrale.⁶⁰ Uzok sjaja tih ranijih zahvata nastao je, među ostalim, kao posljedica novog gospodarenja katedralom u kojem su upravu nad njenim prihodima preuzeli operariji pazeći da se oni namjenski troše za radove na njoj. Ta uprava je dovela do sukoba komune i crkve koja u 14. st. više nije mogla održavati vlastiti kaptol, pa je biskup Lampridije morao smanjiti broj kanonika, istodobno optužujući operarije da u istu blagajnu prisvajaju i prihode koji ne pripadaju održavanju crkve. Zadnje je ostvarenje predmletačkog razdoblja obnove katedrale u 14. st. je završetak ciborija glavnog oltara, koji je zajedno s propovjedaonicom dio istog programa uređenja svetišta, sa skulpturama Navještenja majstora Mavra. Skulpture Djevice Marije i anđela Gabrijela, nastale za mletačke uprave gradom, unijet će venecijanski pečat u trogirsku stolnicu kroz temu Navještenja usko vezanu uz političku prisutnost republike koja je prema legendi osnovana na taj dan. Iako izrazito venecijanski program, Mavrovo Navještenje zadržat će kvalitet izraza pizanske umjetnosti nedostižan mletačkim majstorima prve polovine 14. st.⁶¹ Razdoblje trećentističke obnove katedrale, od početka trećeg desetljeća 14. st. do 1348, obilježili su domaći i mletački majstori pod jakim utjecajem istaknutih skulptora iz obitelji De Santi. Njihovom krugu pripadaju skulpture kapele sv. Ivana, a posebno sarkofag sveca izrađen u maniri mletačkih duždevskih i svetačkih grobnica s polovine 14. st. kojima je svojstvena upotreba obojenih mramornih polja umetnutih u kamene ornamente da bi se istaknuli luksuz i precioznost grobnice. Iz te je radionice proizišla skulpturalna plastika nedovršene kapele, lik arhandela na istočnom kraju iznad svetohraništa, reljef Krista i Jaganjac Božji iz tegurija atike. Istoj radionici može se pripisati i lik sv. Lovrinca, naknadno postavljen u zabatu Radovanova portala, koji je izvorno mogao pripadati ukrasu gotičke kapele. Gotovo je sigurno da je osim njega bio planiran i drugi trogirski zaštitnik, biskup Ivan, čiji kip nije sačuvan, kao što su poslije sv. Lovrinac i sv. Ivan zajed-

⁵⁸ W. WOLTERS, o. c. (51), 152.

⁵⁹ C. FISKOVIĆ, o. c. (25), 68; O problemu pizanskog "fermenta" u venecijanskoj trećentističkoj skulpturi v. G. TIGLER, o. c. (25), 32.

⁶⁰ J. BELAMARIĆ, Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu, Split 2001, 67-68.

⁶¹ J. POPE-HENNESSY, *Italian Gothic Sculpture*, London - New York 1972, 30; W. WOLTERS, o. c. (51), 18

Kip sv. Lovre s portala trogirске katedrale

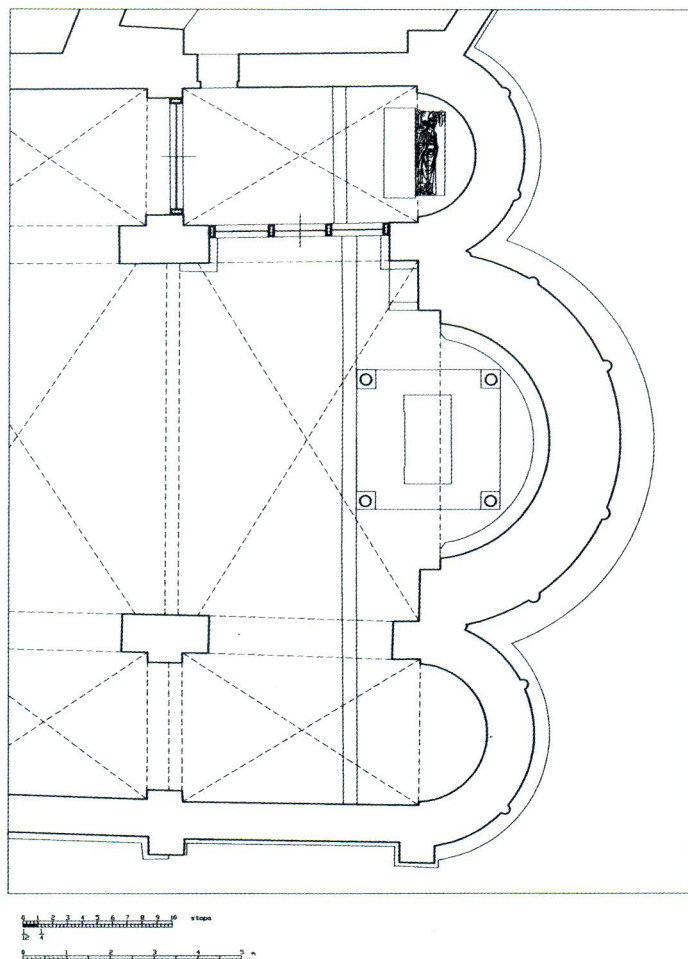
no s apostolima i drugim svecima prikazani na atici Budislavićevih korskih sjedišta. Kuga 1348. godine, smrt biskupa Lampridija i Mladena III. Šubića, koji umiru iste godine i raspad mletačke vlasti deset godina poslije, nakon pobjede Ludovika Velikog Anžuvina, vraćanje Dalmacije i Trogira pod hrvatsko-ugarskog kralja, usporili su i vjerojatno zaustavili dovršetak kapele. Promjene, ne tako drastične kao početkom stoljeća, zahvatile su gradilišta katedrale u drugoj polovini 14. st. Rozeta na pročelju katedrale s grbom Ljudevita I. Anžuvina pokazuje koliko je Trogir bio blizak kruni, ali jednako tako svjedoči o padu kvalitete kamene skulpture i plastike koncem 14. stoljeća.

Nakon prijenosa tijela sv. Ivana u Novu kapelu 1681. godine, u staroj je podignut oltar posvećen sv. Blažu,⁶² po oporuci kanonika Pavla Dragača. Kapela je morala biti porušena kad je biskup Ivan Cupillio 1694. godine podigao u sjevernoj apsidi mramorni oltar Sv. Križa koji je svojom veličinom nadvisio nekadašnji kasetirani svod stare kapele. Godinu dana poslije uz taj je oltar osnovana Bratovština dobre smrti. Stara je kapela prema navedenome postojala 363 godine.

⁶² K. LUČIN, o. c. (3), 180.

Tijelo trogirskog zaštitnika bl. Ivana preneseno je 4. svibnja 1681. godine iz gotičke kapele, koja se nalazila u prvom traveju pored apside sjevnog broda katedrale, u “novu kapelu” sagrađenu uz sjeverni zid stolne crkve nasuprot Kneževim vratima. Prijenos njegovih relikvija bio je najznačajniji pothvat Trogira 17. stoljeća, koji se desetljećima očekivao i pripremao.⁶³ Precizno

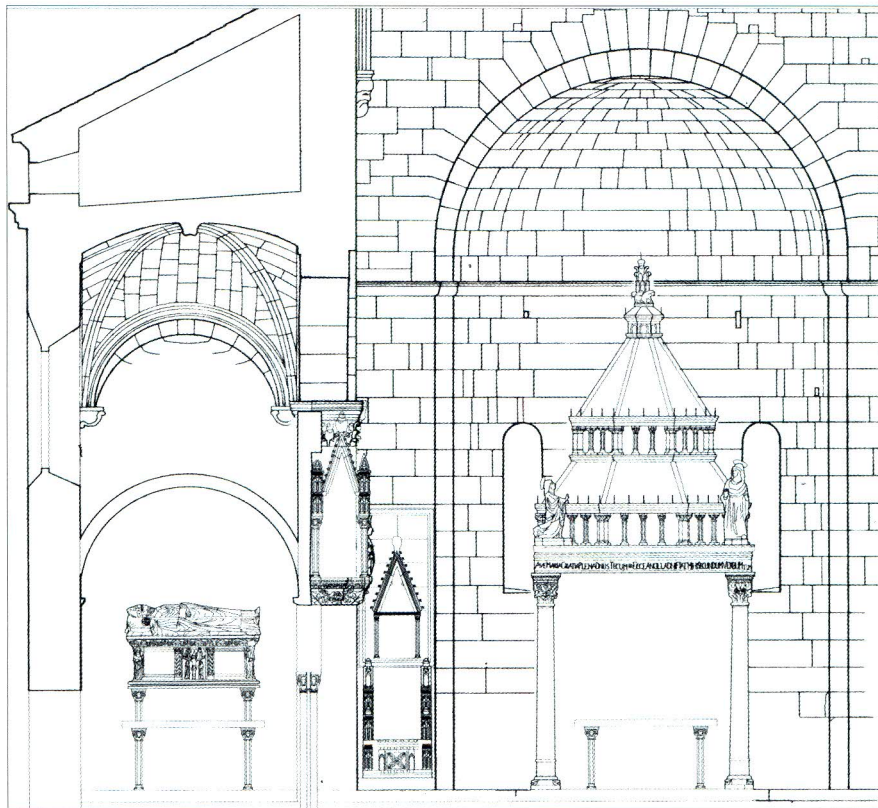

Tlocrt gotičke kapele sv. Ivana Trogirskog

opisan iz pera oca hrvatske historiografije Ivana Lucića i njegova suvremenika Pavla Andreisa, taj događaj, kao i graditeljski zahvati poduzeti neposredno prije ili nešto poslije, izmijenili su trogirsku katedralu koja je tada zadobila svoj

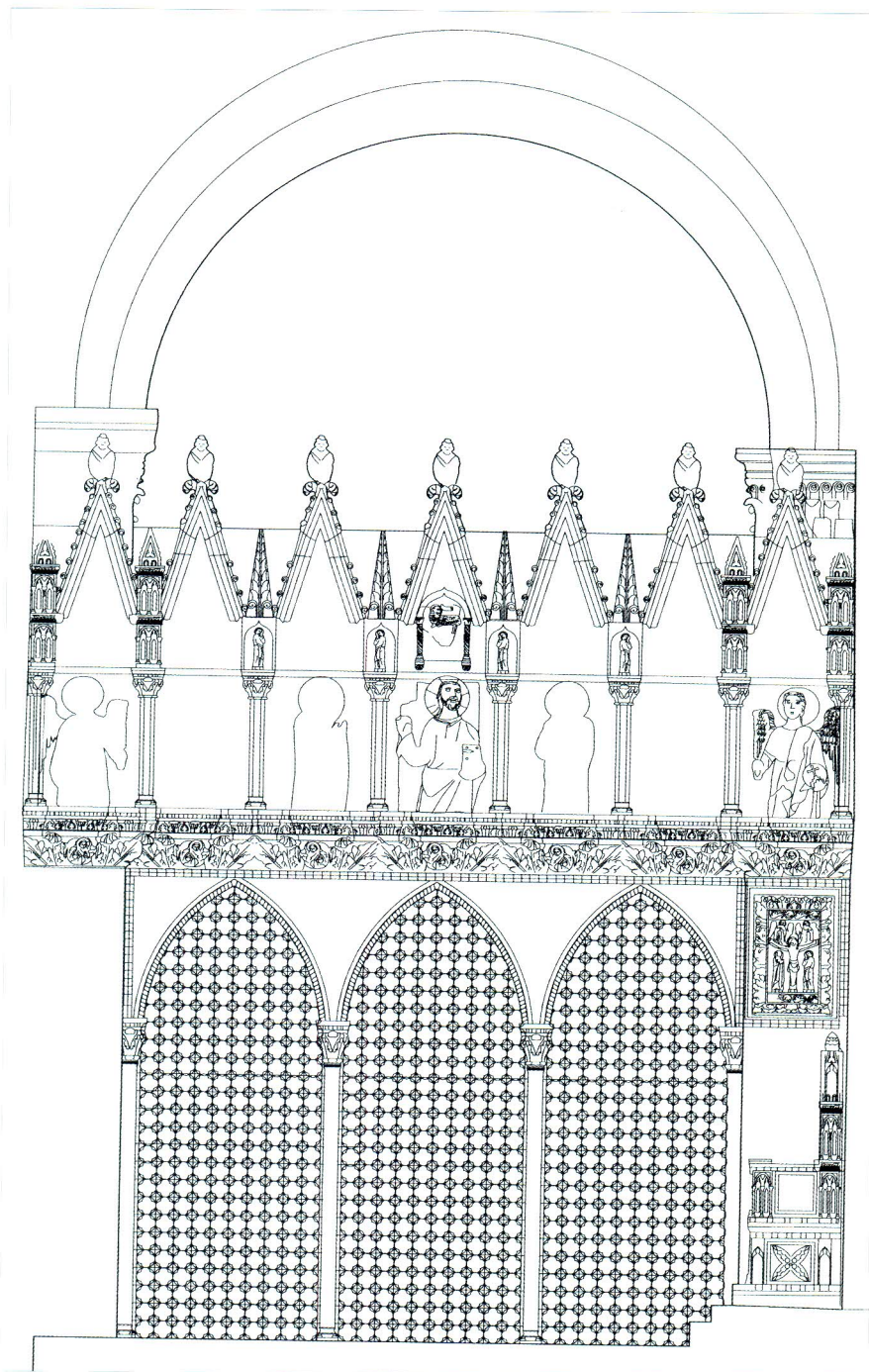
⁶³ P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira II, Prenos sv. Ivana trogirskog biskupa*, Split 1978, 321; I. LUCIĆ, o. c. (23), 1033.

sadašnji izgled. Prijenos sv. Ivana u renesansnu kapelu, podignutu za njega u 15. stoljeću, na prvi pogled može izgledati kao dovršetak ideje započete dva stoljeća prije ali, upravo suprotno, taj je događaj označio radikalni raskid sa stoljetnim uljepšavanjem katedrale, izmijenio njenu unutrašnjost, reorganizirao prostor svetišta i označio kraj velikih graditeljskih pothvata koji od vremena gradnje za biskupa Tregvana (1206-1256) nikada nisu prestali.

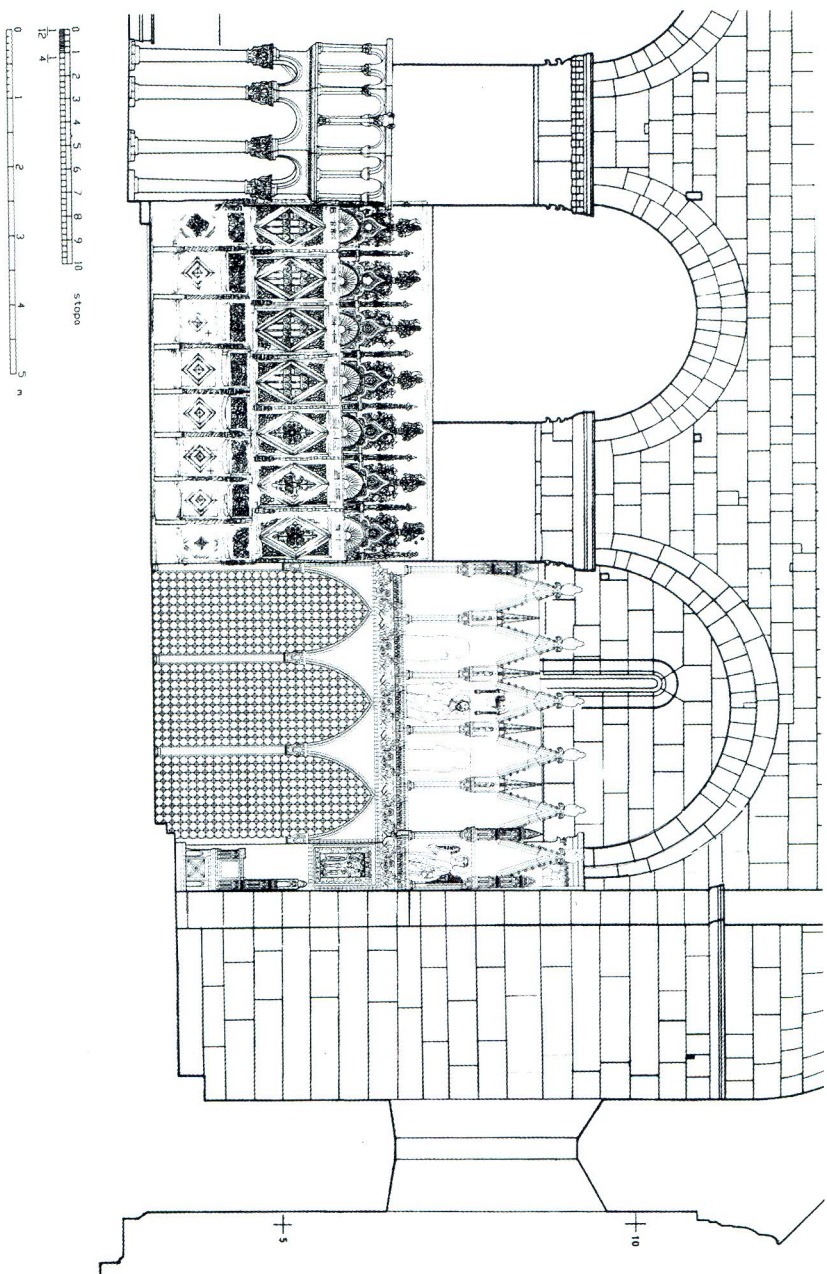

Presjek kroz kapelu sv. Ivana Trogirskog s pogledom na oltar prije prenosa u Novu kapelu i pretpostavljeni izgled kneževa trona

Pogled na južnu stranu kapele, pretpostavljen izgled rekonstruiran iz malobrojnih ulomaka

Presjek kroz svetište katedrale iz doba Ivana Lucića koji je opisao gotičku kapelu sv. Ivana Trogirskog

SECUNDUM SACRARIUM DIVI JOANNIS
THE OLD CHAPEL OF ST JOHN OF TROGIR IN THE CATHEDRAL
OF ST LAWRENCE

Radoslav Bužančić

The Chapel of St John of Trogir, bishop and patron saint of the city, of the 11th century, is first mentioned by Bishop Treguan at the beginning of the 13th century, describing the miracles of the saint. This oldest chapel or oratory of St John was probably a building of Later Antiquity alongside the older cathedral, remodelled and renamed, becoming the Early Romanesque chapel of the Trogiran saint. The saint's body lay in it from 1175 to 1348, when it was transferred to the Gothic chapel erected in front of the northern apse of the cathedral. The Early Romanesque oratory of St John was outside the perimeter of the Romanesque cathedral alongside the northern wall, on the site of a Renaissance chapel of the 15th century. It was knocked down in 1468 for the sake of the construction of the "new chapel" of St John of Trogir. Fragments of its reliefs are found built into the frieze of the Gothic forecourt of the cathedral. The stone frieze was erected as spolia at the time of the demolition of the old chapel in 1468. Its ornaments are typical of the 12th century, containing stylised palmetos, floral and animal decorations, as well as numerous fantastic beings. Some of the motifs of the frieze were taken over by later masters, such as the allegory of licentiousness, in which serpents devour the limbs of a woman. This scene, carved on the Romanesque-cum-Gothic circular transenna of the atrium of the cathedral, was taken over from the relief of an Early Romanesque frieze. The allegory from the frieze was part of a larger unit, symbolising hell through the gaping jaws of the Leviathan devouring the sinners in an iconographic structure of the Last Judgement.

On the frieze is the coat of arms of Bishop Desa Makarelo, begetter of the rebuilding of the oratory of St Ursula into the first chapel of St John and the restorer of the old Early Romanesque cathedral in 1175, incorporated into the zoomorphic ornaments of the frieze.

The contract for the construction of the second, Gothic, chapel of St John of Trogir was signed in 1331, with two Venetian carvers. Seventeen years later the chapel was finished in front of the northern apse of the Cathedral, and in 1348 the relics of the civic patron were translated. The third in order, a Renaissance chapel, was built in the 15th century, and to it the body of the saint was moved at the end of the 17th century. The Gothic chapel was demolished in 1694, and the Altar of Holy Cross was erected on the site.

From the fragments of mouldings and sculpture of the old chapel of St John preserved partially in the cathedral, and partially in the Stone Collection of Trogir City Museum, the appearance of the demolished monument has been reconstructed. The attic of the chapel was decorated with reliefs and pillars on which Gothic finials alternated with gables decorated with floral motifs. Only two reliefs of the whole composition are known, one with a picture of Christ from the Stone Collection of the City Museum and the Archangel kept in the original place. The relief had with a picture of Christ in the centre between Michael and Gabriel, repeating a Byzantine iconographic scheme. The stone coffered barrel vaulted

---

ceiling covered the old chapel, and traces of its mortar are still visible on the pylons of the cathedral. The chapel was divided from the chancel by a colonnade of marble pillars of a complex cross section, with a wrought gilt grid, from which the doors were also made.

Alongside the tabernacle, alongside the northern frame of the apse, was the ducal throne, while the bishop's throne was to the south, symmetrical to the main axis of the church, the position of which is occupied by the Baroque gilt sedes.

The throne was of marble. Only the moulded architrave of the gable decorated with crabs and the background painted al fresco on the stone wall of the chancel have been preserved. It is decorated with an imitation of marble slabs, with alternating red and green fields. The sedes was raised over the steps, the marble armrest was carved, as can be seen on the throne of the Madonna from the Church of Our Lady of Pojišan in Split of the same period.

The sarcophagus of Bishop John, the sculpture and the stone moulding of the trecento chapel bear a powerful seal of the Venetian art of the period. The ark belongs among the typical graves of the bishops and saints of 14th century Venetian Gothic, featuring the incrustation of coffered fields with coloured marble, the use of the motif of the Assumption, the mouldings decorated with dentate ornaments and the formal treatment of the upper cornice as *sima recta* with stylised acanthus leaves. Still, in spite of the incontrovertible influence of the expression of Venetian art in the ark of St John, as on the ciborium and the pulpit of Trogir Cathedral, the impacts of the art of Pisa and Tuscany can be sensed in the figure of the saint from the lid of the sarcophagus.